

Приказ

УДК: 1(37/38)(049.32)

DOI: 10.5937/zrffp53-41445

О АНТИЧКОЈ ФИЛОЗОФИЈИ ДАНАС
(АЛЕКСАНДАР ПЕТРОВИЋ, АНТИЧКА
ФИЛОСОФИЈА. МОНОГРАФСКА
СТУДИЈА ИЗ ПРЕГЛЕДА ГРЧКЕ И РИМСКЕ
ФИЛОСОФИЈЕ, НОВИ САД: ЗАВОД ЗА
КУЛТУРУ ВОЈВОДИНЕ, 2016, 677 СТР.)

Александар Д. РИСТЕСКИ¹

Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици

Филозофски факултет

Катедра за филозофију

---

¹ aleksandar.risteski@pr.ac.rs

Рад примљен: 28. 11. 2022.

Рад прихваћен: 23. 3. 2023.

О АНТИЧКОЈ ФИЛОЗОФИЈИ ДАНАС (АЛЕКСАНДАР
ПЕТРОВИЋ, АНТИЧКА ФИЛОСОФИЈА. МОНОГРАФСКА
СТУДИЈА ИЗ ПРЕГЛЕДА ГРЧКЕ И РИМСКЕ ФИЛОСОФИЈЕ,
НОВИ САД: ЗАВОД ЗА КУЛТУРУ ВОЈВОДИНЕ, 2016, 677 СТР.)

Није реткост да се у историјско-филозофским студијама аутори руководе чисто хронолошким и историографским следом као примарном одредницом приказа развоја фундаменталних појмова филозофије. Проблемски и полемички приступи, иначе, представљају реткост, јер мишљење ту наилази на изазове који су већи од хронолошких низања.

Несумњиво је то да писање историје филозофије поставља велике изазове. Наиме не само што таква једна студија треба да покаже добро познавање фундаменталних проблема филозофије у својој повесној димензији већ је од стране аутора неопходна и темељна рефлексивна вредности, циљева и интереса с којима се приступа изучавању и приказу једне материје.

Но, поред тога, претеране претензије ка „објективности“ и „непристрасности“ најчешће могу да воде историцистичким каталогизацијама и „пабирчењима“, али не и појмовним обухватањима и прегледима, на шта је још Хегел с разлогом упозоравао.² Напослетку, неопходно је темељно познавање онога што је већ учињено у тој области, управо ради избегавања тога да се сав рад историјског прегледа филозофије своди на препричавања, сажимања, понављања и подражавања, али још је важније то да се такав рад не претвори у пример производа делотворности лукавства *идеолошкој* ума.

Петровићева историја античке филозофије у том погледу представља драгоцен допринос филозофској делатности и самосвести у Србији, јер узима у обзир најчешће скрајнуте теме од духовног интереса и вредности за домаћег читаоца. Монографија Александра Петровића *Античка филозофија. Монографска студија из прегледа историје грчке и римске филозофије* полази не само од неких од темељних проблема античке и ранохришћанске филозофије већ и од питања наше рецепције и (само)тумачења.

Важно је истаћи то да Петровић полази од христолошке позиције тумачења античке филозофије. Уз то, узимањем у обзир места, величине и значаја византијског филозофског наслеђа, ова студија се знатно разликује

---

² Хегел, Г. В. Ф. (1983). *Историја филозофије 1*, прев. Н. Поповић. Београд: БИГЗ, стр. 5–7.

од других, претежно западноцентричних историјско-филозофских приказа античке мисли. Христолошко тумачење представља оправдану херменеутичку позицију, што је евидентно у начину на који Петровић приступа светоотачком предању и мисаоним остварењима. У овима, наиме, аутор не види тек акциденталне варијетете еволуције европске рационалности, већ њена битна испољавања која се у историјском прегледу запажају као захтев за самоодређењем упућен историјској самосвести.

Уосталом, позиције „објективне непристрасности“ најчешће откривају управо властите замаскиране пристрасности. Већ само скривање иза „безличне“ перспективе „лишене“ личних и личносних аксиолошких предрасуда јесте у основи само по себи једна веома лоша предрасуда, јер у тумачењима ствари филозофије само приказује претензије на одрицања од одговорности, а не сувислост осмишљавања и сагледавања проблемске и тематске грађе. *Античка филозофија* не полази од ове „објективистичке“ и „непристрасне“ перспективе, већ личносни аспект као питање и проблем бивствовања аутор износи као основу тумачења, разумевајући оваплоћење Бога Логоса као историјски факт од средишњег значаја за фиксирање историјских и појмовних видова развоја античке филозофске мисли и њених познијих рецепција.

Књига започиње прегледом „Античке филозофије у историјској перспективи“ (стр. 5), у којем се тематизују значај античке филозофије, као и различитост историјско-филозофских приступа теми, након чега се приступа исцрпном приказу фундаменталних појмова и проблема предсократске мисли. После поглавља о милетској школи, питагорејцима и елејцима (стр. 20–98), поглавље које се најпре усмерава на Хераклита, Емпедокла, атомисте и Анаксагору завршава тематизовањем питања настанка, места и значаја појаве софизма (стр. 99–162), после чега следи део о Сократу, Платону и Аристотелу (стр. 167–494).

Поглавља о Платону и платонизму садржински и проблемски знатно надмашују остала, чиме је управо Платон филозоф којем се поклања највише простора и пажње. Након прегледа Платоновог живота и дела, те садржине, структуре и методологије Платоновог учења, Петровић посебну пажњу поклања проблемској тематизацији девет хипотеза разматраних у Платоновом *Пармениду*, у потпоглављу „Дијалог Парменид и његови онтолошки супстрати“ (стр. 243–283). На овом месту аутор се подробније бави темом Платонове *дијалектике* и *онтологије*.

Средишње место заузимају питања о статусу Једног и његовог односа према мноштву, којом приликом се тематизује питање онтолошког и епистемолошког статуса Једног, а што обухвата битна питања попут односа Једног према бивствовању и временитости, између појмова целине и делова, односа према простору, кретању, мировању, промени, идентитету и разлици. Дијалектичко разматрање ових питања свој највиши израз

добиа у тематизовању девете хипотезе, у којој се излажу битне онтолошке и епистемолошке импликације за мноштво, које следе из претпоставке постојања, односно, непостојања Једног. Поглавље о Платону завршава се приказом Платонове филозофије политике и естетике као еротологике (стр. 344–376).

Промишљања о херменеутичким потенцијалима и историјско-филозофским импликацијама проблематике онтолошког статуса Једног, те односа Једног и мноштва, бића и мишљења, општег и посебног, израженог кроз питање односа идеја и појединачних чулних облика, настављају се у поглављу о Аристотелу. Поред подробног и садржајног приказа Аристотелове мисли, посебно метафизике и филозофије природе, којом приликом се тематизују проблеми *креињања* и *времена*, те питања о првој филозофији, аутор поклања доста пажње и Аристотеловим коментарима на Платонову филозофију.

Ово је посебно случај у погледу коментара на Платонову *теорију начела* и *теорију идеја* у оквиру тзв. *аирафа доимаја*. Ова разматрања пак нису тек узредног карактера, већ доприносе обухватности читавог излагања. Тако се и у поглављу о Аристотелу говори о даљем развоју фундаменталних проблема платонизма и филозофским тематизацијама које ће остати одређујуће и за потоњи период, посебно у новоплатонизму, јеврејско-грчкој филозофији и патристици.

У поглављу које се бави хеленистичко-римском филозофијом Петровић тематизује проблемску садржину филозофије стоика, епикурејаца, скептичара, средњеплатоничара, новопитагороваца и новоплатоничара. На тај начин аутор чини критички преглед широког спектра мислилаца, од Епикура до Стефана Александријског (стр. 495–561).

У делу о новоплатонизму приметно је да аутор говори о Плотину у изразито критичком кључу, док Прокла Дијадоха сматра за највеће име новоплатонизма, слажући се у том погледу са проценама Хегела и Ибервега (стр. 541–554). Величина Проклова, између осталог, јесте у томе што доследније и темељније указује на фундаменталне законитости бића и мишљења, указујући на дијалектичност, цикличност и тријадичност као услове бивствовања и појмљивости (стр. 543 и даље).

У овом потпоглављу аутор посвећује темељну пажњу Прокловој хеналогичкој, али и *Химнама*, те веома значајним коментарима на Платонове дијалоге.³ Када говори о свршетку новоплатонизма приметно је и то да

³ Важно је напоменути да је Петровић 1995. начинио избор и превод Проклових *Химни дојовима*. Види: Петровић, А. (прев.) (1995). *Прокло Дијадох: Химне дојовима*. Нови Сад: ИПЦ Источник. Поред тога, Петровић је 2008. превео Платоновог *Краишила*, као и Проклове коментаре на дијалог. Види: Петровић, А. (прев.) (2008). *Краишил. Размаиљања корисних излајања Платонове Краишила*. Београд: Богословско друштво „Отачник“.

Петровић није вођен криптопаганском ганутошћу у проценама стања филозофије. Насупрот томе, аутор поздравља рађање новог, здравијег и виталнијег филозофског мишљења које се развија и стасава на темељима хришћанске паидеутике (стр. 556).

У поглављу које је посвећено јеврејско-грчкој филозофији и патристици (стр. 563–630), поред историјског прегледа најважнијих умова тог периода, аутор истиче и битне појмовне нијансе, прелази и културно-историјске разлике и последице у облицима појмљења односа филозофије и хришћанства. Веома значајно потпоглавље о Дионисију Ареопагиту, тако, није остало лишено битних и упутних података о важности његових дела, о језицима на које је кроз векове превођено, као и о њиховом значају за нас.

Петровић подсећа на важан податак да је, наиме, после латинског превода, превод дела Дионисија Ареопагита на српски језик први превод на неки од европских језика (стр. 595–596 и даље). Ту је велика заслуга Инока Исаије, који је превео комплетна Ареопагитова дела, укључујући и коментаре Јована Скитопољског и Св. Максима Исповедника. Тешко би било преценити заслуге и значај оваквог подухвата за темеље српске филозофске делатности (стр. 595–596 и даље).

Од посебног значаја су потпоглавља „Византијска логичка компетенција у словенском школству и образовању, посматрана кроз значај утемељења појма логос као слово и словесност (реч и разум)“ (стр. 610–630) и „Екскурс о византијском и српскословенском школству и образовању: Инок Исаија и ареопагитски корпус у Србији“ (стр. 630–651). У првом се аутор бави значајем рада Цариградског универзитета, као и темељима словенског филозофског искуства промишљања античког филозофског наслеђа и терминологије. Други део представља својеврсни преглед историјске грађе филозофског живота и делатности код Срба. Преглед ове грађе, поред важних историографских расветљавања, састоји се и у промишљањима и излагањима филозофске терминологије на српскословенском, односно, српском језику.

На крају монографије аутор даје веома користан списак и преглед литературе значајне за проучавање античке филозофске мисли (стр. 651–662). Петровић скреће пажњу на разноврсну литературу на француском, енглеском, немачком, руском, као и на српском језику, упућујући на још нека од својих битних дела и превода текстова са грчког, али и радове значајних стручњака на пољу изучавања античке и византијске филозофије на нашем говорном подручју, као што су: Слободан Жуњић, Ирина Деретић, Милош Ђурић, Маријан Ципра, Михаило Ђурић, Бранко Павловић, Владика Атанасије Јевтић, Милан Узелац, Богољуб Шијаковић, Радивој Керовић, Часлав Копривица и Филип Ивановић.

Монографска студија је вредан допринос студијама античке филозофије и њене рецепције код нас. Када је реч о развоју и потоњим рецепцијама

античке мисли, иако се Петровић претежно бави Истоком, у књизи не изостају ни критички осврти ка Западу. Напоследку, студије о почецима и темељима филозофије у словенском свету од великог су значаја за студије историје српске филозофије. Петровић истиче важне споне које домаћег читаоца везују са античким филозофским наслеђем. На тај начин је ова студија уједно и прилог расветљавању карактера историје и идентитета *српске филозофије*, у својим основама грчког и светоотачког духовног и културног наслеђа.